

Gordana Varošaneć-Škarić i Gabrijela Kišiček

Filozofski fakultet, Zagreb

gvarosan@ffzg.hr, gkisicek@ffzg.hr

Izvanjske indeksikalne osobine govornika varaždinskoga i osječkoga govora

Ispitivalo se kakve se stereotipne vanjske indeksikalne osobine pripisuju govornicima dvaju hrvatskih gradova kajkavskoga podrijetla (Varaždin) i štokavskoga podrijetla (Osijek). Ukupno je bilo 40 ispitanika, po 20 iz svakoga grada, podjednako muškaraca i žena. 28 procjenitelja procjenjivalo je društvene i psihološke indeksikalne osobine na linearnoj ljestvici od sedam stupnjeva na temelju slučajnoga redoslijeda 40 uzoraka spontanog govora od po 20 s. Ukupni rezultati t–testa za sve procjenitelje nisu pokazali razliku u procjeni regionalnosti između osječkih i varaždinskih govornika. S druge strane, procjenitelji kajkavskoga podrijetla iz sjeverozapadne Hrvatske procijenili su značajno manje regionalnim sve govornike od procjenitelja štokavskoga podrijetla iz istočne Hrvatske, koji su pak značajno bolje procijenili osječke govornike ($p < 0.0001$). Utvrđivanjem razlike svih ispitanih varijabli postupkom grupiranja faktora VARIMAX rotacije te postupkom Pearsonove korelacije izdvojena su četiri faktora: prihvatljivosti, psihološko–društvene empatije, liberalnosti te faktor simpatičnosti. Faktor prihvatljivosti govora u visoko je značajnoj korelaciji prema intelektualnom zanimanju ($r = 0.957$, $p < 0.0001$), procjeni inteligencije, naobrazbi, visokom društvenom statusu, prihvatljivosti govora u javnoj uporabi, želji za prijateljevanjem s govornikom. Može se zaključiti da procjenitelji diferenciraju govornike prema stereotipnim vanjskim indeksikalnim osobinama te da se ta razlika više vezuje uz procjenu regionalnosti govora nego uz geografski određeno dijalektalno podrijetlo.

1.0. Uvod – indeksikalne informacije o govornicima

Iako bi istraživanja indeksikalnih informacija o govorniku na temelju govora trebala biti temeljna u sociofonetskim istraživanjima radi uspostavljanja stavova, slika o hrvatskim govorima: regionalnim dijalektalnim, gradskim i što objektivnijem opisu općeprihvatljivoga hrvatskoga govora na temelju evaluacije motiviranih školovanih govornika, malobrojna su. U pragmatičkom su smislu sociofonetska istraživanja važna u procesu usustavljanja poželjnoga općepri-

hvatljivoga govora u hrvatskoj jezičnoj zajednici, jer pokazuju s kojim se govorom pripadnici zajednice najviše poistovjećuju (identificiraju) u javnoj i službenoj uporabi. Ispitivanja stavova o varijetetima, uključujući R. P. uobičajen su postupak u svjetskoj fonetskoj praksi, primjerice engleskoj, američkoj, francuskoj. U nas su sociofonetska ispitivanja stavova prema varijetetima hrvatskoga jezika zamjetnije započela 70-ih i 80-ih godina dvadesetoga stoljeća radovima Škarića (1977/78), Škarića i sur. (1987), Jakovčević (1988), potom se nastavila u samostalnoj Hrvatskoj ispitivanjima odnosa standardnoga i organskoga govora, problemima izgovora i pravopisanja u suvremenom hrvatskom jeziku (Škarić 1994, 1996, 2001) te ispitivanjem stereotipnih stavova o govornicima na temelju načina govora (Desnica-Žerjavić, 1994). Brojna su sociofonetska istraživanja opisala izgovor obrazovanih motiviranih govornika u prozodijskom segmentalnom sloju naglasaka te istražila stavove obrazovanih govornika prema izgovoru naglasaka u općeprihvatljivom hrvatskom izgovoru (Varošaneć-Škarić 2001, Škarić 2001, Varošaneć-Škarić i Škavić 2001, Škarić i Varošaneć-Škarić 2003, Varošaneć-Škarić 2003).

U ovome istraživanju zanimalo nas je kakve se indeksikalne informacije pripisuju govornicima na temelju govora dvaju hrvatskih gradova – Varaždina i Osijeka. Prvome je gradu u osnovi kajkavski dijalekt, drugome štokavski. Hottimično se ovom prigodom htio izostaviti Zagreb koji je zapravo s četvrtinom stanovništva Hrvatske stjecište govornika svih triju hrvatskih dijalekata, a ne samo kajkavskoga i u kojem se oni susreću, mijenjaju i prilagođuju kod obrazovanih govornika prema općeprihvatljivom hrvatskom izgovoru. Prema Škariću (2007: 23) idiomatska raznolikost ogleđa se u prostornoj, vremenskoj i u funkcionalnoj dimenziji. Tako bi govor gradova Osijeka i Varaždina pripadao prostornoj dijalektalnoj dimenziji. Funkcionalna ili okomita dimenzija odnosi se na stilove koji mogu biti klasični, visoki, javni, razgovorni, povišeni organski, organski, supkulturni itd. U užem smislu hrvatski kao zajednički opći jezik ima dvije razine koje su određene nastankom. Stariji, klasični hrvatski nastao je normativističko-političkim načinom, a općeprihvaćeni (ili samo prihvaćeni) nastao je spontano u komunikaciji i razvio se urbanizacijom stanovništva i utjecajem javnih masovnih medija. Potonji se od klasičnoga najviše razlikuje u fonemici i fonetici i danas ima sociolingvističku poželjnost i komunikacijsku učinkovitost. To je logično, jer sociofonetska istraživanja pokazuju da se stereotipne prosudbe o prihvatljivosti nekog idioma mogu s vremenom mijenjati ovisno o društvenom i povijesnom surječju. Te su promjene moguće u razvoju svih jezika u duljim ili kraćim razdobljima promjena društveno-povijesnog konteksta. Hrvatska je samostalna od 1990. kad se odvojila od Jugoslavije i valja očekivati da je došlo do promjena u odnosu na prihvatljivost varijeteta hrvatskih govora, tj. da su urbani govori većih hrvatskih gradova hrvatskim slušačima podjednako prihvatljivi bez obzira na kajkavsko, štokavsko ili čakavsko podrijetlo te da je na urbane govore djelovao govor koji se razvio u javnoj i službenoj uporabi i koji je detaljno opisan kao općeprihvatljiv izgovor hrvatskoga jezika u Škarićevoj *Fonetici* (2007), opisu kojega su prethodila prethodno navedena istraživanja.

Da motiviramo dublje izbor gradskih govora u ovom istraživanju. Budući da su ispitanici tijekom svojega života živjeli i djelovali uglavnom u Varaždinu i

Osijeku, nije se očekivalo da bi sama kvaliteta glasa mogla upućivati na podrijetlo jer urbani govornici nisu karakteristični nekim zamjetnijim grkljanskim i nadgrkljanskim postavljanjima kao izraziti dijalektalni govornici. Ipak je izgledno da postoji raspon dijalektalnosti gradskoga stanovništva zbog ponajviše društvenih indikatora. Stoga se ovo ispitivanje indeksikalnih osobina koje se stereotipno pripisuju govornicima usredotočilo na uzorke povezanoga spontanoga govora. Valja očekivati da na indeksikalne informacije implicitno može utjecati segmentalni izgovor glasnika, naglasaka, glasova dinamika i kvaliteta glasa, što je za neke hrvatske govore i opisano (Varošaneć-Škarić, 2005: 35–37). U predispitivanju se dodatno ispitaio i odnos procjenitelja prema unutrašnjim indeksikalnim informacijama istih govornika kao što su dob, spol i kako nije bilo zamjetnih razlika, za oblikovanje eksperimenta bilo je odlučujuće ispitati procjenu izvanjskih indeksikalnih informacija u sloju govora kao što su društveni aspekti govornikove pripadnosti te psihološki. U sociolingvistici je poznato da se pripadnici pojedinih društvenih statusa razlikuju gramatički te da su te razlike istodobno praćene i fonetskim i fonološkim razlikama. Društveni status i društvene udaljenosti Trudgill (2000) uspoređuje s geografskim barijerama i s geografskom udaljenošću, što znači da će se lingvističke promjene koje se dogode u najvišem društvenom statusu najkasnije odraziti kod pripadnika nižega društvenoga statusa, ako uopće do njih i dođe. Da bi se umanjio utjecaj pokretljivosti govornika, izabrani su govornici koji žive u gradovima u geografskom području svojega podrijetla gdje su i snimani. S druge strane, estetska prihvatljivost govora i psihološke osobine koje se pripisuju na temelju govora ovise i o tome koji je varijetet, odnosno dijalekt prestižniji za skupine govornika te koja je skupina tolerantnija zbog svoje govorne sigurnosti, odnosno nesigurnosti s obzirom na općeprihvatljiv hrvatski izgovor. Izabrana su dva različita gradska varijeteta hrvatskoga jezika kojima je dijalektalna pozadina štokavska (Osijek) te kajkavska (Varaždin).

1.1. Svrha

Htjelo se utvrditi na koji će se način izdvojiti najbolje procijenjeni govornici (gornja skupina) i najlošije procijenjeni govornici (donja skupina), tj. hoće li se pozitivne odnosno negativne indeksikalne osobine vezivati uz geografsko područje ili općenito uz procjenu regionalnosti izgovora bez obzira na podrijetlo. Stoga će biti zanimljivo usporediti najbolje i najgore procijenjene govornike prema indeksikalnim osobinama uspoređujući njihov izgovor s općeprihvatljivim i općeprihvaćenim hrvatskim izgovorom. Nadalje se željelo ispitati kako će procjenitelji procjenjivati s obzirom na svoje podrijetlo, tj. hoće li oni štokavskoga podrijetla biti bliži općeprihvatljivom izgovoru, pogotovo po suprasegmentalnim osobinama izgovora naglasaka, hoće li biti ukupno bolje procijenjeni ili će se samo izdvojiti sigurnost – nesigurnost pripadnika određenoga varijeteta.

Svrha ispitivanja je praktične forenzične naravi, jer se postupno želi uspostaviti mapa govora većih hrvatskih gradova i geografskih područja te ispitati prepoznavanje govornika s obzirom na regionalno podrijetlo.

1.2. Pretpostavke

Budući da je jednak broj ispitanika bio iz dva značajna hrvatska grada u kulturnom i političkom smislu, primjerice barokni Varaždin je u prošlosti bio i glavni grad Hrvatske od 1767. do 1776., a Osijek je važan secesijski grad Hrvatske, moglo bi se pretpostaviti da će procjenitelji podjednako procijeniti indeksikalne osobine urbanih govornika tih središta. S druge strane, može se pretpostaviti da će se izdvojiti jedan skup govornika s regionalnijim izgovorom te da će ih procjenitelji stereotipno procijeniti i negativnijim društvenim i psihološkim osobinama. Daljnja je pretpostavka da postoji i stereotip prihvatljivijega izgovora i da će on ići u smjeru izvorno štokavskih govornika koji će po segmentalnim i suprasegmentalnim osobinama biti bliži hrvatskom općeprihvatljivom izgovoru, kojemu je osnovica štokavska.

S obzirom na podrijetlo procjenitelja, pretpostavlja se da će procjenitelji pridavati bolje osobine govornicima s čijim se govorom više poistovjećuju, tj. što su im bliži po geografskom podrijetlu. Nadalje se pretpostavlja da će se procjenitelji, neovisno o geografskom podrijetlu, slagati u procjeni govornika s najprihvatljivijim izgovorom za javnu uporabu.

2.0. Oblikovanje istraživanja

Što se u ovom istraživanju željelo utvrditi? 1. Kako procjenitelji koji su jezično obrazovani procjenjuju govornike dvaju hrvatskih govora – varaždinskoga i osječkoga s obzirom na indeksikalne izvanjske osobine i 2. hoće li govornici koji su po izgovoru bliži hrvatskom općeprihvatljivom izgovoru, tj. kod kojih je manje prisutan regionalni izgovor, biti procijenjeni pozitivnijim osobinama.

2.1. Uzorak ispitanika

Ukupno je bilo 40 ispitanika, 20 podrijetlom iz Varaždina i 20 podrijetlom iz Osijeka. Iz svakoga grada uzeto je po 10 mladih govornika prosječne dobi 17,5 godina (u rasponu od 17 do 19) i 10 starijih ispitanika prosječne dobi 59,8 godina (u rasponu od 50 do 82) podjednako muškaraca i žena. Takav je profil ispitanika uobičajen u sociofonetskim istraživanjima kojima je glavna svrha utvrđivanje razlika u govoru skupina, a nije primjerice samo istraživanje dijalekata jer bi u tom slučaju bilo optimalno da su većina ispitanica žene starije dobi. Očekivano je da stariji neškolorani ispitanici bolje zadržavaju eventualne regionalne posebnosti govora. Mladi ispitanici, uglavnom srednjoškolci, za vrijeme svojega školovanja živjeli su samo u gradu podrijetla, pa se očekuje da će i njihov izgovor imati sačuvane neke regionalne posebnosti.

Upitnik koji su ispunili uobičajen je dio postupka u takvim istraživanjima govora (primjerice, Škarić 2001, Varošaneć-Škarić 2001, Škarić i Varošaneć-Škarić 2003) a obavještava o općim demografskim podacima (dob, spol, stupanj naobrazbe, zanimanje) i podatke o mjestu najduljega boravka, mjestu podrijetla majke te mjestu podrijetla oca.

2.2. Snimanje i uzorak govora (intervju)

U postupku prikupljanja govornoga uzorka izabran je razgovorni oblik da bi se dobio uobičajen, spontan govor ispitanika u kojemu neće biti znatnijega izražavanja emocija ni nadziranja kao što bi moglo biti u čitaćem tekstu. Intervju fonetičara sa svakim ispitanikom na temelju zadanih pitanja o hobiju, djetinjstvu, načinu života, o obitelji vođen je u zatvorenim prostorijama u trajanju oko 20 minuta, u Varaždinu i Osijeku. Budući da se želio dobiti spontan govor, ispitanicima se nije unaprijed rekla svrha istraživanja.

Uzorak govora u trajanju od 20 s montiran je slučajnim redosljedom. Pri odabiru govornoga uzorka pazilo se da ne sadrži dijelove koji bi izravno upućivali na područje ispitivanja te da pri montaži uzorka ostane dojam kontinuiranoga spontanoga govora. Primjerice, izbačeni su toponimi, tipični izrazi u određenom kraju, kao što su »fiš«, komšinica, dida. Također su odsječeni dijelovi koji bi upućivali na izravne stavove, npr. opisi božićnih običaja što bi moglo upućivati na konzervativnost, zatim ono što bi moglo utjecati na procjenu naobrazbe ispitanika i/ili intelektualnoga zanimanja, npr. izrazi poput »maksimalno«, »dvadeset i tri sata« te opisi aktivnosti koji bi mogli upućivati na društveni status, npr. odlazak na trening, rad u vrtu i sl.

Snimalo se vrsnom tehničkom opremom, digitalnim snimačem Marantz PMD660 i mikrofonom AKG SE 300 B pod kutem od 90 stupnjeva na udaljenosti od 23 cm od usta govornika.

2.3. Procjenitelji

Ukupno je bilo 28 procjenitelja prosječne dobi 22,5 godina (u rasponu od 20 do 25 godina) podrijetlom iz sjeverozapadne Hrvatske: Zagreba, Krapine, Varaždina, Ivanca te iz istočne Hrvatske: Osijeka, Vukovara i Slavonskoga Broda. Za svrhu ovoga ispitivanja to je bio dovoljan broj procjenitelja s obzirom na to da su se ispitivale indeksikalne informacije o govornicima na temelju govora koji sadrži istodobne informacije sviju ispitivanih komponenti.

Uvjeti procjenjivanja. Eksperiment je ukupno trajao 40 minuta, trajanje pojedinačnoga zvučnoga stimulusa bilo je oko 25 s, a stanki između zvučnih isječaka 2 s. Dovoljno vrijeme trajanja stimulusa i procjene provjereno je na kontrolnom zvučnom uzorku. Uzorak govora slučajnim redosljedom sastojao se od 40 stimulusa spontanoga govora, a procjenitelji su svakoga govornika čuli dva puta tijekom procjene društvenih indeksikalnih osobina te psiholoških indeksikalnih osobina.

2.4. Opis upitnika

Upitnik se sastojao od općih demografskih podataka o procjenitelju koji obuhvaćaju dob, stupanj naobrazbe, mjesto rođenja, mjesto najduljega boravka, mjesto podrijetla majke (i najbliži grad), mjesto podrijetla oca. Upitnik o indeksikalnim informacijama o govorniku na temelju govora sastojao se od tri dijela,

a procjenjivalo se na linearnoj ljestvici od sedam stupnjeva na kojoj je jedan označavao maksimalno negativan stupanj indeksikalne informacije, a sedam maksimalno pozitivan stupanj indeksikalne informacije o govorniku na temelju isječka govora. Dane su nedvosmislene upute o značenju ljestvice posebno za tri dijela procjene koji su se odnosili u prvome dijelu na društvene indeksikalne informacije o govorniku, u drugom dijelu na stavove o prijateljstvu i o prihvatljivosti govora, a u trećem o indeksikalnim psihološkim informacijama o karakteru osobe na temelju govora. U dijelu indeksikalnih društvenih informacija o govorniku procjenjivao se stupanj regionalnosti govora, društvenoga statusa, stupnja naobrazbe, konzervativnosti, liberalnosti, zanimanja (neintelektualno – intelektualno). U dijelu psiholoških indeksikalnih informacija o karakteru govornika ispitivani su stupanj evaluacije karaktera (loš – dobar), agresivnosti (agresivan – podcjenjivački), dominantnosti (dominantan – podređen), autoritativnosti (autoritativan – krotak), simpatičnosti (antipatičan – simpatičan), emfatičnosti (hladan – osjećajan), inteligencije (neinteligentan – inteligentan).

2.5. Statistički postupak

Osnovnom statističkom analizom i t-testom utvrđivanja razlika uspoređeno je kako su procjenitelji iz istočne Hrvatske (iz Vukovara, Osijeka i Slavnskoga Broda) i iz sjeverozapadne Hrvatske (iz Varaždina, Zagreba, Krapine) procijenili sve govornike, potom kako su obje skupine procjenitelja procijenile govornike iz Osijeka te Varaždina. Nadalje je uspoređeno postojanje eventualne razlike u procjeni govornika iz Osijeka i Varaždina.

Za utvrđivanje razlike u procjeni svih ispitanih varijabli korišten je postupak grupiranja faktora: VARIMAX rotacija glavnih komponenata (s Kaiserovom normalizacijom) te postupak Pearsonove korelacije izdvojenih faktora, faktora i varijabli izvanjskih indeksikalnih informacija.

3.0. Rezultati

3.1. Rezultati osnovne statističke procjene i t-testa na temelju procjene govora

1. Pokazalo se da su procjenitelji iz istočne Hrvatske procijenili regionalnost svih govornika prosječno s 4,256 (s. d. = 1,066), a ispitanici iz sjeverozapadne Hrvatske s 4,367 (s. d. = 1,329). Zanimljiv je podatak da su stanovnici sjeverozapadne Hrvatske (podrijetlom kajkavci) statistički lagano pouzdano manje regionalnim procijenili sve govornike od procjenitelja iz istočne Hrvatske (štokavskoga podrijetla) ($p = 0,007$; $t = 2,705$). To se može objasniti većom tolerancijom ispitanika iz sjeverozapadne Hrvatske na regionalnost govornika, možda i stoga što su i sami nešto dalji od općeprihvatljivoga hrvatskoga izgovora. Planira se provjera ovih rezultata s većim brojem procjenitelja.

2. Pouzdane pak razlike u procjeni regionalnosti između osječkih i varaždinskih govornika nije bilo (osječki govornici: $\bar{x} = 4,328$, s. d. = 1,372; varaždinski

govornici: $\bar{x} = 4,378$, s. d. = 1,322; $p = 0,06$, $t = 1,882$). Srednje ocjene regionalnosti su za obje skupine iznad 4 što znači da ih procjenitelji procjenjuju blago neregionalnim. Iz toga se podatka može zaključiti da procjenitelji urbane govornike većih hrvatskih gradova procjenjuju podjednako regionalno, odnosno neregionalno bez obzira na geografsko podrijetlo. Naime, najmanjim i najvećim stupnjem regionalnosti procijenjeni su samo sporadični govornici. To potvrđuje pretpostavku da se izgovor govornika u većim hrvatskim gradovima uglavnom ne procjenjuje maksimalno regionalnim i maksimalno neregionalnim. Zanimljivo je usporediti i podatke koji obavještavaju o stvarnoj naobrazbi govornika s procjenom regionalnosti njihova govora. Pokazalo se da se najveća regionalnost pridaje osobama s nižim stupnjem naobrazbe bez obzira na geografsko podrijetlo. Naime, najregionalnijim izgovorom procijenjena je umirovljenica iz Osijeka i mladić iz Varaždina, oboje samo s osnovnom školom.

3. Najveća je statistički pouzdana razlika između podrijetla procjenitelja i procjene govornika dvaju gradova. Procjenitelji podrijetlom iz istočne Hrvatske znakovito bolje procjenjuju osječke govornike i s manjim raspršenjem, što znači s većim slaganjem ($\bar{x} = 4,391$, s. d. = 1,338; tablica 1) nego varaždinske ($\bar{x} = 4,099$, s. d. = 1,593; $p < 0,0001$). Procjenitelji iz sjeverozapadne Hrvatske podjednako su procijenili govornike obaju gradova i s istim raspršenjem.

Tablica 1. Ukupni rezultati svih procjena prema podrijetlu procjenitelja i ispitanika

Procjenitelji	Ispitanici	\bar{x}	s. d.
sjeverozapadna Hrvatska	Varaždin	4.356	1.338
sjeverozapadna Hrvatska	Osijek	4.376	1.32
istočna Hrvatska	Varaždin	4.099	1.593
istočna Hrvatska	Osijek	4.391	1.338

Time se još jednom potvrđuje veća tolerancija na govor s obzirom na podrijetlo procjenitelja iz sjeverozapadne Hrvatske. Znači, pretpostavka o stereotipu veće tolerancije prema govornicima istoga geografskoga podrijetla potkrijepljena je djelomično procjeniteljima iz istočne Hrvatske štokavskoga podrijetla, što može biti i znak veće sigurnosti procjenitelja koji misle da su bliže općeprihvatljivom hrvatskom izgovoru.

3.2. Govor najbolje i najgore procijenjenih ispitanika

Zanimljivo je pojedinačno izdvajanje govornika čiji je govor procijenjen najmanje regionalnim, odnosno najregionalnijim. Iako je u skupini od pet govornika čiji je govor procijenjen najmanje regionalnim čak četvero iz Osijeka, najmanje regionalnim izgovorom procijenjena je govornica iz Varaždina s prosječnom ocjenom 5.00, a procijenjena je i visokim društvenim statusom, visokom naobrazbom, intelektualnoga zanimanja, inteligentnom. Njezin je govor procije-

njen vrlo prihvatljivim za javnu uporabu ($\bar{x} = 6,04$), a indeksikalno psihološki procijenjena je kao lagano dominantna i autoritativna. Za drugoga govornika koji je iz Osijeka, rezultati prate navedene potonje osobine. Procjene društvenih indikatora potpuno se slažu sa stvarnim podacima: primjerice, najbolje procijenjena govornica ima visok stupanj naobrazbe, tj. diplomirana je ekonomistica i radi na čelnoj poziciji kao direktorica banke, a drugi najbolje procijenjen govornik također ima visoku stručnu spremu, po zanimanju je doktor medicine.

Donja je skupina od pet najregionalnije procijenjenih govornika zrcalno suprotna gornjoj skupini: četvero iz Varaždina, a jedan iz Osijeka. I ponovno zrcalni rezultat na vrhu: najregionalnijim je procijenjena starija govornica iz Osijeka (2,37), kojoj je indeksikalno pridodan niži društveni status (2,74), niži stupanj naobrazbe, neintelektualno zanimanje i neprihvatljivost govora za javnu uporabu (2,22). Po regionalnosti slijedi mladi govornik iz Varaždina (2,41) sa srednjom procjenom prihvatljivosti govora u javnoj uporabi 2,89, a u društvenom statusu za stupanj bolje procijenjen nego osječka ispitanica (3,67). Kad procjenu izvanjskih indeksikalnih društvenih osobina dviju potonjih osoba usporedimo sa stvarnim podacima, razvidno je da se najveća regionalnost pridala osobama sa stvarno nižim stupnjem naobrazbe (završena samo osnovna škola) bez obzira na geografsko podrijetlo.

Ako se uspoređi govor najbolje i najgore procijenjenih govornika s prihvatljivim izgovorom u javnoj uporabi, zamjetno je da se najgore procijenjeni govornici najviše odmiču od općeprihvatljivoga izgovora u izgovoru vokala, tj. nemaju tipičan vokalski prostor pet kardinalnih vokala u hrvatskom standardnom izgovoru. Osječka govornica štokavskoga podrijetla: zanaglasno reducira vokale /i/, /a/, pojavljuje se i zanaglasni stražnji tamni /a/: [bjêžʔ] umjesto [bjêžʔi:], [ôdlaz'lo] umjesto [ôdlazila], [svât'me] umjesto [svâtovima], a vokali /u/ i /o/ su zatvoreniji i labijaliziraniji nego u standardnom, općeprihvatljivom izgovoru. Pri izgovoru suglasnika zamjetan je prizubni sigmatizam blažega stupnja, a vibrant /r/ joj je previbrantan. U suprasegmentalnoj prozodiji ostvaruje sva četiri standardna naglasna (tj. kratkosilazni, kratkouzlazni, dugosilazni i dugouzlazni), ostvaruje zanaglasne dužine kao što je propisano u kodificiranom jezičnom sustavu, ali nije obvezno u prihvaćenom izgovoru.

Kod drugoga regionalno procijenjena mladega govornika kajkavskoga podrijetla zamjetna je redukcija do izostanka vokala [jê'n] umjesto [jêdan], labav izgovor vokala /i/ u kratkoj poziciji [film] umjesto [film], vrlo stražnji /a/, npr. u izgovoru imena Roman [romɔn] umjesto [roman]. Naglasni sustav je silazan, izgovara kratki dinamički i poludugi silazni i u pozicijama gdje bi u općeprihvatljivom izgovoru trebao biti dugouzlazni, npr. [glû'posti] umjesto [glû:posti]. Dugi jat izgovara poludugo, jednosložno, u susretu s /l/ i /n/ i dugoga jata izgovara samo jedan fonem što je u okvirima prihvaćenoga izgovora: *lijepi* izgovara [lê'p], *snijeg* [snê'g], osim što bi trebao biti dugi slog. Ne razlikuje nadzubno–prednjonepčane (engl. postalveolar) vrhjezične (»tvrde«) i tvrdonepčane (engl. palatal) dorzalne (»meke«) afrikate, ali za razliku od prihvaćenoga

izgovora gdje je dopustiv jedan središnji afrikat, koji se u transkripciji bilježi kao »tvrđi«, njegov je prema mekšem, tj. dorzalno–palataliziran je.

Dvoje govornika čiji je govor indeksikalno procijenjen neregionalnim i prihvatljivim za javnu uporabu, Varaždinka i Osječanin imaju neke zajedničke osobine izgovora: jednosložan izgovor dugoga jata koji izgovaraju poludugim, središnji izgovor afrikate [tʃ], tj. nema razlike između »meke« [tɕ] i »tvrde« afrikate [tʃ] kao što je propisano u kodificiranom jezičnom sustavu, ali je u prihvaćenom hrvatskom izgovoru uobičajena pojava. Varaždinska govornica kratkoulazni naglasak redovito zamjenjuje kratkim dinamičkim, što je zamjetna tendencija u hrvatskom općeprihvatljivom izgovoru (Varošaneć-Škarić i Škavić, 2001), a osječki govornik ima četiri naglasaka, što je osobina kodificiranoga standarda, a moguć izgovor i u općeprihvatljivom hrvatskom. Oboje izgovaraju propisani dugosilazni naglasak kao poludugi silazni i ne prebacuju obvezno silazne naglaske na proklitiku, već ostavljaju naglasak na značenjskoj riječi, što je također tendencija u općeprihvatljivom izgovoru. Zamjetno je da oboje imaju dobar izgovor svih pet kardinalnih propisanih vokala u hrvatskom kodificiranom i općeprihvatljivom izgovoru. Izgovor vokala očito je snažan indikator regionalnoga – neregionalnoga izgovora i prihvatljivosti govora u javnoj uporabi i važniji od suprasegmentalne razine izgovora naglasaka.

3.3. Rezultati postupka VARIMAX rotacije glavnih komponenata i korelacije faktora

Sastavnice izvanjskih društvenih i psiholoških informacija o govorniku označene su oznakama prema redosljedu upitnika, primjerice regionalnost – neregionalnost označena je s D1 pa do indeksikalne informacije neinteligentan – inteligentan označene s D15.

Metodom ekstrakcije analize osnovnih sastavnica izdvojena su 4 faktora.

Tablica 2. Rezultati VARIMAX rotacije glavnih komponenata

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
D1	,897	,017	–,120	–,013
D2	,837	–,162	,439	–,066
D3	,819	–,247	,482	,005
D4	–,152	,003	–,972	,004
D5	,214	–,037	,961	,002
D6	,836	–,283	,399	,087

D7	,635	-,214	,435	,476
D8	,929	-,196	,000	,131
D9	,454	,092	-,020	,819
D10	-,024	,931	-,063	,037
D11	-,268	,912	-,066	,124
D12	-,273	,859	,001	,213
D13	,085	,050	-,013	,943
D14	-,224	,412	,025	,791
D15	,874	-,240	,265	,218

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

D1 – regionalnost, D2 – društveni status, D3 – naobrazba, D4 – konzervativnost, D5 – liberalnost, D6 – intelektualnost zanimanja, D7 – želja za prijateljstvom, D8 – prihvatljivost govora za javnu uporabu, D9 – evaluacija karaktera (loš/dobar), D10 – agresivnost, D11 – dominantnost, D12 – autoritativnost, D13 – simpatičnost, D14 – osjećajnost, D15 – inteligentnost

S obzirom na vrstu grupiranja izdvojili su se prema najjačoj sastavnici: 1. faktor prihvatljivosti – neprihvatljivosti govora za javnu uporabu (dalje skraćeno u tablicama: prihvatljivost – neprihv. govora), 2. faktor psihološko-društvene empatije – neempatije, 3. faktor liberalnosti i konzervativnosti te 4. faktor simpatičnosti i antipatičnosti govornika.

Prvi je najjači faktor *prihvatljivosti – neprihvatljivosti govora* ujediniio komponente regionalnosti, društvenoga statusa, stupnja obrazovanja, vrstu zanimanja (neintelektualno – intelektualno) te odnos, stav procjenitelja prema govorniku na temelju govora (ne-prijatelj: ne bih htio da mi je prijatelj – prijatelj: htio bih da mi je prijatelj).

Drugi faktor *psihološko-društvene empatije – neempatije* ujediniio je komponente: procjenu agresivnosti, dominantnosti i autoritativnosti.

Treći je faktor *liberalnosti i konzervativnosti* ujediniio upravo tu sastavnicu, tj. najveća opreka liberalno procijenjenim govornicima su oni procijenjeni konzervativnim (–,972), dok su liberalno procijenjeni govornici u pozitivnoj srednjoj vezi s obrazovanim i prijateljski poželjnim.

Četvrti faktor *simpatičnosti i antipatičnosti* govornika nazvan prema vodećoj sastavnici (,943) ujediniio je procjenu karakternih osobina govornika: stupanj simpatičnosti, evaluaciju karaktera (loš – dobar), osjećajnost (hladan – osjećajan).

Najveća srednja negativna korelacija (na razini pouzdanosti 0,01) jest između faktora neprihvatljivosti – prihvatljivosti govora i psihološke društvene empatije ($R = -,404$).

Tablica 3. Korelacija četiriju glavnih faktora

Correlations

		Prihvatljivost – neprihv. govora	Psihološko–društvena empatija – neempatija	Liberalnost i konzervativnost	Simpatičnost i antipatičnost
Prihvatljivost – neprihvatljivost govora	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1,000 40,000	–,404** ,010 40	,331* ,037 40	,128 ,432 40
Psihološko–društvena empatija–neempatija	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	–,404** ,010 40	1,000 40,000	–,261 ,103 40	,329* ,038 40
Liberalnost i konzervativnost	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,331* ,037 40	–,261 ,103 40	1,000 40,000	,013 ,938 40
Simpatičnost i antipatičnost	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,128 ,432 40	,329* ,038 40	,013 ,938 40	1,000 40

Manje su pouzdane pozitivne korelacije (na razini $<0,05$) između faktora prihvatljivosti – neprihvatljivosti govora i faktora liberalnosti – konzervativnosti, između faktora psihološke društvene empatije i antipatičnosti – simpatičnosti govornika. Zanimljivo je, dakle, da su oni govornici čiji se govor procjenjuje prihvatljivim u javnoj uporabi, neregionalnim, govorom više klase, višega stupnja naobrazbe, intelektualnoga zanimanja i prijateljski prihvaćenijim u srednjoj negativnoj korelaciji s faktorom psihološke empatije; znači da se ne doživljavaju podcjenjivačkim, podređenim i krotkim, već srednje agresivnim, dominantnim i autoritativnim. To bi se moglo povezati s paralingvističkim opisima dominantnih i krotkih, podcjenjivačkih glasova. Govor zapravo razotkriva društveni paradoks da govornici sigurni u sebe, prihvatljivoga, kultiviranoga govora, procijenjene visoke intelektualnosti djeluju okolini pomalo agresivno i dominantno i da im baš i nisu potpuno simpatični, vjerojatno što se s njima teže poistovjećuju nego s onima koje društveno indeksikalno procjenjuju nešto slabijim stupnjevima.

Korelacija faktora i izvanjskih indeksikalnih informacija. To potvrđuju rezultati korelacije izdvojenih faktora i pojedinačnih varijabli indeksikalnih informacija koji izdvajaju važnost prvoga faktora *prihvatljivosti – neprihvatljivosti govora* koji u sebi okuplja indikatore društvenoga statusa. Prvi faktor ima visoke pozitivne pouzdane korelacije (r do ,957, $p < 0,01$) respektivno s intelektualnim zanimanjem, procjenom inteligencije, naobrazbom, visokim društvenim

statusom, prihvatljivošću govora u javnoj uporabi, željom za prijateljevanjem s govornikom, u srednjoj je pozitivnoj korelaciji s evaluacijom karaktera i liberalnošću, ali u srednjoj pouzdanoj negativnoj korelaciji s podređenošću, konzervativnošću i krotkošću.

Tablica 4. Korelacija faktora i pojedinačnih ispitanih dimenzija

Correlations^a

Prihvatljivost – nepr. govora		Psihološka i društvena empatija		Liberalnost i konzervativnost		Simpaticičnost i antipaticičnost	
Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlation	Sig. (2-tailed)
,803**	,000	–,211	,192	,304	,057	,079	,627
,930**	,000	–,377*	,016	,304	,056	–,027	,867
,950**	,000	–,431**	,005	,262	,102	,008	,960
–,409**	,009	,090	,579	,115	,479	–,016	,923
,470**	,002	–,138	,396	,064	,694	,018	,911
,957**	,000	–,456**	,003	,325*	,041	,077	,635
,809**	,000	–,267	,096	,243	,131	,420**	,007
,922**	,000	–,393*	,012	,323*	,042	,158	,329
,473**	,002	,093	,570	,137	,398	,842**	,000
–,240	,136	,860**	,000	–,126	,438	,253	,115
–,438**	,005	,972**	,000	–,283	,077	,290	,069
–,398*	,011	,957**	,000	–,272	,090	,354*	,025
,172	,287	,187	,249	,094	,564	,925**	,000
–,195	,229	,526**	,000	–,154	,343	,876**	,000
,956**	,000	–,399*	,011	,326*	,040	,210	,194

D1 – regionalnost, D2 – društveni status, D3 – naobrazba, D4 – konzervativnost, D5 – liberalnost, D6 – intelektualnost zanimanja, D7 – želja za prijateljstvom, D8 – prihvatljivost govora za javnu uporabu, D9 – evaluacija karaktera (loš/dobar), D10 – agresivnost, D11 – dominantnost, D12 – autoritativnost, D13 – simpaticičnost, D14 – osjećajnost, D15 – inteligentnost

Drugi faktor *psihološko–društvene empatije* respektivno je u visokoj pozitivnoj korelaciji ($p < 0,01$) s podređenošću, krotkošću, podcjenjivačkim karakterom, srednjoj pozitivnoj s osjećajnošću, a u srednjoj negativnoj korelaciji s procjenom intelektualnog – neintelektualnog zanimanja, obrazovanošću te na ra-

zini pouzdanosti $p < 0,05$ s procjenom inteligencije, prihvatljivošću govora i visokim društvenim statusom. Znači, psihološki i društveno prihvatljiviji su oni koji nisu presigurni u sebe, nisu previše dominantni, autoritativni, potom koji su srednje osjećajni i koji nisu društveno indeksikalno maksimalno visoko procijenjeni. Upravo stoga i nazivamo drugi faktor psihološko–društvenom empatijom.

Treći je faktor *liberalnosti – konzervativnosti* u srednje pozitivnoj korelaciji ($p < 0,05$) redom s procjenom inteligencije, intelektualnim zanimanjem i prihvatljivošću govora za javnu uporabu.

Faktor *antipatičnosti – simpatičnosti* najbolje je određen ($p < 0,01$) prema simpatičnosti, osjećajnosti, dobrom karakteru, želji za prijateljstvom i nešto slabije ($p < 0,05$) prema krotkosti.

4.0. Rasprava

U okviru rezultata ovoga istraživanja zanimljivo je usporediti rezultate dvaju sociofonetskih istraživanja Jakovčević (1988) i Desnice-Žerjavić (1994).

Jakovčević (1988) ispitala je stavove hvarskih (južnodalmatinski otok) srednjoškolaca prema prihvatljivosti gradskih i negradskih idioma te standardnog idioma. Pokazalo se da se javna funkcija nekog varijeteta (idioma) odvaja od privatne. Štokavski supstandardni idiomi nisu pokazali prednost pred nešto-kavskim u javnim funkcijama. Kako je krajem osamdesetih godina 20. stoljeća Hrvatska bila dio FNR Jugoslavije, Jakovčević je u ispitivanje uključila sedam različitih idioma, od kojih je jedan bio s područja Srbije, tj. beogradski, jedan s područja Bosne i Hercegovine, tj. mostarski, a četiri varijeteta bila su s područja Republike Hrvatske: imotski (štokavski dijalekt), komiški (čakavski varijetet), splitski (slitina čakavskog i štokavskog varijeteta), zagrebački (kajkavski varijetet) te standardni idiom koji se koristio u javnoj uporabi u Hrvatskoj, koji se nazivao hrvatskim književnim jezikom. Ispitanici (procjenitelji) pokazali su visok stupanj društvene jezične tolerancije. Za razliku od našega ispitivanja, varijeteti nisu dobiveni iz spontanoga govora na temelju intervjua, već na temelju prepričavanja zadanoga teksta u standardnom obliku, koji su govornici trebali prepričati na svom mjesnom varijetetu, narječju. Pokazalo se da je standardni idiom najprihvatljiviji za govor u javnim medijima, za službenu komunikaciju, za pisanje dramskih djela (ali nikako za komedije). S druge strane, hvarski srednjoškolci bi za prijatelje i izbor bračnoga partnera radije izabrali najbliži varijetet hvarskom, tj. kulturnoga dalmatinskoga grada Splita. To je logično, jer otok Hvar pripada splitskom kulturnom krugu. Tolerancija se zapravo odnosila na prihvatljivost svih ostalih šest »nestandardnih« idioma u mjestu u kojem govornik toga varijeteta živi.

Desnica-Žerjavić (1994) usporedila je stereotipne stavove hrvatskih studenata prema standardnom izgovoru engleskih i francuskih govornika te prema govornicima standardnoga hrvatskoga. Rezultati su usporedivi s našim istraživanjem, pogotovo s rezultatima faktora neprihvatljivosti – prihvatljivosti govora u javnoj uporabi. U navedenom istraživanju, procjenitelji – studenti povoljnije

(bolje) su ocijenili sve govornike standardnoga idioma u javnoj funkciji nego u privatnoj, tj. u simpatičnosti, što je usporedivo s najbolje procijenjenim govornicima u javnoj uporabi u našem istraživanju, koji su procijenjeni srednje autoritativnim, dominantnim i agresivnim. Zanimljivo je da je u istraživanju Desnice–Žerjavić (1994) razlika između procjene javne i privatne funkcije govora bila neznatna u slučaju kad su francuski procjenitelji procjenjivali francuske govornike, što je obrazloženo time da se francuski školovani govornici emocionalno identificiraju s francuskim standardnim izgovorom, a ne samo racionalno. Procjena engleskih procjenitelja engleskih govornika više se podudara s naravi procjene hrvatskih procjenitelja hrvatskih govornika u našem istraživanju, tj. razilazi se stav prema prihvatljivosti standardnoga idioma u javnoj uporabi s emocionalnim stavom prema govorniku. Hrvatski procjenitelji pozitivno su evaluirali standardne engleske i francuske govornike, tj. pridali im viši društveni status, inteligentnost, dok su ih nešto nepovoljnije ocijenili za emocionalnu prihvatljivost, simpatičnost. U našem istraživanju prihvatljivost govora u javnoj uporabi i simpatičnost pridružuju i želju za prijateljstvom, iako govornike s maksimalno prihvatljivim govorom za javnu uporabu psihološki doživljavaju srednje dominantnim, autoritativnim i agresivnim, što zapravo pokazuje ambivalentan stav prema govornicima s najprihvatljivijim govorom za javnu uporabu. Iz te usporedbe proizlazi da danas u 21. stoljeću hrvatski slušači procjenjuju govornike općeprihvatljivog izgovora hrvatskog u javnoj uporabi podjednako (slično) kao i druge narode koji imaju neprekinutu tradiciju razvijena općeprihvatljivoga izgovora, tj. pozitivne indeksikalne društvene informacije o govorniku, od odnosa prema psihološkim indikatorima govornika. Drugim riječima, hrvatskim slušačima općeprihvatljiv izgovor hrvatskoga prestižan je jednako kao i engleskim slušačima R. P. engleskoga u javnom području, ali danas imaju i sličan stav prema prijateljevanju i simpatičnosti prema govornicima svoga općeprihvatljivoga izgovora poput francuskih slušača prema standardnom francuskom. To se može objasniti time da su danas hrvatski slušači, kad više nema opasnosti za općeprihvatljiv izgovor hrvatskoga na području Republike Hrvatske od utjecaja susjednih naroda, kad je hrvatski jezik propisan i hrvatskim Ustavom, reagiraju jednako kao i drugi narodi kad procjenjuju svoj standardni izgovor.

Što se tiče izgovora govornika koji su procijenjeni najprihvatljivijim za javnu uporabu, neregionalnim, njihov izgovor potpuno odgovara Škarićeve (2007) fonetskom i fonološkom opisu hrvatskoga općeprihvatljivog izgovora, a u nekim segmentalnim opisima i prihvaćenom. Time se potvrđuje da slušači, neovisno o podrijetlu prepoznaju osobine općeprihvatljivoga izgovora te da im je ujedno i najpoželjniji u javnoj uporabi.

5.0. Zaključak

Pokazalo se da su procjeniteljima uočljive i važne indeksikalne informacije o govorniku na temelju gradskih govora. Zanimljivo je da nije bilo statistički značajnih razlika prema regionalnoj pripadnosti gradova u faktorima procjene pri-

hvatljivosti govora, psihološke društvene empatije, liberalnosti i konzervativnosti te simpatičnosti i antipatičnosti. Osječki su govornici procijenjeni neznajno boljim u faktoru koji okuplja prihvatljivost govora (društveni status itd.), dok su varaždinski govornici bolje procijenjeni u faktoru psihološko–društvene empatije. Govornici koji su procijenjeni maksimalno sigurnim u sebe, kultiviranoga govora i intelektualnim ujedno su procijenjeni donekle agresivno, dominantno i nisu najsimpatičniji. Njihov je govor imao neka obilježja općeprihvatljivog izgovora hrvatskoga jezika te neka općeprihvaćenog. Može se zaključiti da hrvatski procjenitelji razlučuju njegovu prestižnost u javnoj uporabi od emocionalnoga stava prema tim govornicima. S druge strane to pokazuje da su sigurni u ono što danas predstavlja hrvatski općeprihvatljivi izgovor.

Napomena: ovaj je rad financijski pomoglo Ministarstvo znanosti, prosvjete i športa Republike Hrvatske u okviru projekta *Forenzična fonetika: slušno prepoznavanje i zvučna analiza glasova* pod brojem 130–000000–0786.

Referencije

- Desnica-Žerjavić, N. (1994). Percepcija govornika prema načinu njegova govora. *Govor* XI, 1, 51–59.
- Jakovčević, N. (1988). Jedno istraživanje stavova o jezičnim varijetima. *Govor* V, 1, 43–61.
- Škarić, I. (1996). Što s hrvatskim standardnim refleksom dugoga staroga jata? *Govor* XIII, 1–2, 1–27.
- Škarić, I. (2001). Kakav pravopis između fonetike i fonologije. *Govor* XVIII, 1, 1–32.
- Škarić, I. (2001). Sociofonetski pristup standardnom naglašavanju. *Govor* XV, 2, 117–137.
- Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G. (2003). Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na »pogrešne« naglaske. U S. Botica (ur.) *Zbornik zagrebačke slavističke škole*. Zagreb: FF press, pp 291–304.
- Škarić, I. (2007). Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. U A. Kovačec (ur.) *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, str. 15–157. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: an introduction to language and society*, 4th Edition, London: Penguin Group, 222 stranice.
- Varošaneć-Škarić, G. (2001). Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona. *Govor* XVIII, 1, 33–44.
- Varošaneć-Škarić, G., Škavić, Đ. (2001). Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor* XVIII, 2, 87–104.
- Varošaneć-Škarić, G. (2003). Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor* XX, 1–2, 469–489.
- Varošaneć-Škarić, G. (2005). *Timbar*. Zagreb: FF press, 278 stranica.

Extrinsic indexical characteristics of Varaždin and Osijek dialect speakers

The aim of the study was to find out which stereotypical extrinsic indexical characteristics are ascribed to the speakers from two Croatian cities: Varaždin (Kajkavian origin) and Osijek (Shtokavian origin). The question was whether negative indexical characteristics depend on the geographical region or are they simply referred to as regional speech, as well as how much of this regional accent is tolerated among the listeners. Altogether there were 40 subjects, same number of male and female subjects, 20 from each town. According to 40 randomly played 20-second samples of spontaneous speech, 28 listeners tried to make an evaluation of social and psychological indexical characteristic on the linear seven-degree scale. The final T-test results for all listeners haven't shown any difference in evaluation of Varaždin and Osijek speakers' regional quality. On the other hand, listeners of Kajkavian origin from Northwest Croatia rated all speakers significantly less regional than the listeners of Shtokavian origin from East Croatia did. However, the latter rated speakers from Osijek significantly better ($p < 0.0001$), which is a sign of greater certainty due to the fact Croatian standard pronunciation is based on Shtokavian dialect. Procedure VARIMAX rotation of main components showed four factors: speech acceptability vs. unacceptability, psychological acceptability vs. unacceptability, liberal vs. conservative and likeable vs. not likeable. The factor of speech acceptability is highly significantly correlated with occupation ($r = 0.957$, $p < 0.0001$), intelligence, education, higher social status, speech acceptability in public use and interest for becoming friendly with the speaker. It is in middle positive correlation with the evaluation of character and degree being liberal and in middle significant negative correlation with inferiority, degree of being conservative and being meek. Psychological acceptability factor is in high significant correlation with inferior, meek and underestimating character, and in middle negative correlation with occupation, education, speech acceptability in public use and higher social status. Psychological acceptability factor is in high significant correlation with inferior, meek and underestimating character, and in middle negative correlation with occupation, education, speech acceptability in public use and higher social status. The results have shown that speaker's indexical information based on their city speech are notable and important to evaluators. It is interesting that there were no statistically significant differences concerning the regional determination of cities in factors of speech acceptability, psychological social empathy, liberality, conservativeness and likeability. Speakers from Osijek were evaluated as slightly better in the factor that refers to speech acceptability (social status, etc.), while speakers from Varaždin were evaluated as better in the factor of psychological-social empathy. Speakers who were evaluated as maximum confident, intellectual and cultivated were at the same time considered to be somehow aggressive, dominant and not to likeable. Their speech had characteristics of generally received Croatian pronunciation. Two speakers (one from Varaždin and the other from Osijek) whose speech was indexically evaluated as non-regional and acceptable for public use, have some common pronunciation characteristics: one-syllable pronunciation of long yat that they pronounce as half-long, middle pronunciation of affricate [tʃ], i. e. there is no difference between »soft« [tɕ] and »hard« [tʃ] affricate as codified language system proscribes, although it is a common thing in Croatian Received Pronunciation. The speaker from Varaždin regularly uses short dynamic stress instead of short-rising stress which is a noticeable tendency in Croatian widely accepted pronunciation. The speaker from Osijek uses four stresses which characteristic for codified standard and possible pronunciation in Croatian widely accepted pronunciation. Both of them use half-long-falling stress instead of the proscribed long-falling stress and don't move the falling stresses onto the prefix, but leave the stress on the word that carries the meaning which is also a tendency in widely accepted pronunciation. It is noticeable that both of them have a good pronunciation of five cardinal proscribed vowels in Croatian codified and generally received pronunciation. The way vowels are pronounced is obviously a strong indicator of regional and non-regional pronunciation and speech acceptability in public use as it seems more important than the suprasegmental level of stress pronunciation.

One can conclude that Croatian evaluators make difference between the prestigious speech in public use and emotional attitude towards the speakers. On the other side, that shows that they are sure of what are today characteristics of Croatian generally received pronunciation.

Ključne riječi: sociofonetska istraživanja, indeksikalne informacije, urbani govornici, hrvatski jezik

Key words: sociophonetic research, indexical data, urban speakers, Croatian language